

Žemberová, Viera

Téma a rozprávanie ako zážitok

In: *Výzvy súčasnosti: nová témata české a slovenské literatury (2000-2017)*. Pospíšil, Ivo (editor). 1. vydání Brno: Jan Sojnek - Galium, 2019, pp. 163-172

ISBN 978-80-88296-05-8

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.81647>

Access Date: 21. 03. 2025

Version: 20250223

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Viera Žemberová (Prešov)

Téma a rozprávanie ako zážitok

Abstrakt

Irena Brežná je výrazná postava slovenskej kultúrnej obce od deväťdesiatych rokov. Od roku 1968 žije v po nemecky hovoriacom zahraničí. Brežná v mladom veku absolvovala s rodičmi všetky útrapy človeka so statusom migrant, emigrant, utečenec. S odstupom rokov si osvojila pre svoj život a profesiu označenie cudzinka. V prózach, esejach reportážach sa vracia k osobnému príbehu. Na svojom životnom príbehu vysvetľuje zložitý obsah termínu migrant. Skúsenosti jej dovoľujú oslobodiť ho od emotívne, sociálne a existenčne negatívneho významu.

Kľúčové slová: migrácia, emigrant, utečenec, cudzinec, novinárka, spisovateľka

Abstract

Theme and Narration as an Experience

Irena Brežná is a distinguished figure of the Slovak cultural community since the nineties. Since 1968 he has been living in German-speaking countries. Brezhna, at a young age, has passed with her parents all the hardships of a person with the status of migrant, emigrant, refugee. From the age of years, she has adopted a foreigner for her life and profession. In prose, essay reportages are returning to a personal story. In his life story he explains the complex content of the term migrant. Experience allows him to free him from emotionally, socially and existentially negative.

Key words: migration, emigrant, refugee, alien, journalist, writer

Interpretácia je vždy v menšom alebo väčšom stupni úsilím smerujúcim k identifikácii kontextu, ktorým adekvátne vysvetľuje dielo.

Janusz Sławiński

*Emigrantka, spisovateľka, reportérka, asi tak by sa jedným dychom mohla zachytiť prítomnosť Ireny Brežnej v aktuálnom slovenskom kultúrnom a literárnom prostredí od konca minulého storočia. Irenu Brežnú¹ v publikácii *Postrehy emigrantky*² uvádza*

¹ Irena Brežná (1950 Bratislava); priezvisko Irena Geerková; Bazilej. In: *Tekutý fetiš*. 2005, s. 160.

² Irena Brežná: *Postrehy emigrantky*. Bratislava: Aspekt 2017.

jej zostavovateľka Jana Cviková takto, „*Písanie švajčiarsko-slovenskej spisovateľky a novinárky Ireny Brežnej formovala zlomová skúsenosť emigrácie v roku 1968. Vynútená aj zvolená viacdomosť sa pre ňu stala zdrojom nevšedných postrehov o spoločnosti na Východe i Západe*“.³ Samotná Irena Brežná by doplnila svoj mikroprofil najskôr o také termíny, ktoré pre ňu a jej písanie rokmi precizujú svoj obsah a umocňujú mravný a novšie aj jej existenciálny dosah: reč, domov, rodina, syn, humanitné občianske spoločenstvá, kontinenty, cestovanie, človek, národ, vojna, mier, sloboda, úcta, pamäť, migrácia, migrant, emigrant, utečenec, cudzinec. To sú slová, ktoré ako plynie čas, rozširujú neliterárne a literárne žánre jej písania. Premeny konkrétneho zážitku, jeho žurnalistický či literárny záznam, prinášajú so sebou občianskej a európskej kultúrnej verejnosti správu „z druhej“ strany osobitosti, vyhranosti a jedinečnosti Brežnej autentického občianskeho aj literárneho subjektu. Vo svojej podstate ide v publicistike aj v beletrizovaní zažitého vždy o ňu, o ňou profilovaný zmysel, hodnotu a podstatu náročnej a nebezpečnej práce novinárky, ktorá sa zapojí spontánne, odovzdané a zanovito do mapovania vojnových dejov⁴ a v nich získaných medziľudských a profesijných kontaktov, aby sa ňou zaznamenané, pomenované a „vyhodnotené“ udalosti, problémy, reálie, postavy z žitej reality menili – obrazne – na „plnovýznamové“ slová overené aj variovane v rozličných situáciách, súvislostiach, na odlišných kontinentoch aj vo vzdialených etnických spoločenstvách. Brežnej – raz novinárkine a po druhý raz spisovateľkine – bežne znejúce slová sa navrstvujú, pričom dôsledne precizujú svoju existenciálnu, mravnú, ba aj emotívnu podstatu.

Autorke aj novinárke Irene Brežnej pri spracovaní empirie pribúda pri výbere slov schopnosť hodnotiť to, čo prežila, zapojiť osobnú emóciu, filozofujúcu, humánne, existenciálne aj mravne naladenú reflexiu a ňou organizovaný aj zhodnocovaný – čo aj len *ad hoc* – rešpekt voči konkrétnemu času, jeho nezadržateľnosti aj ľahostajnosti, ba až všemocnosti mocných i napriek tomu, že práve čas a človečina ako hodnota ich nezaujúma.

Od identity k integrite

Irena Brežná pre svoj status využíva v publikovaných textoch⁵ viacero označení pre seba: najčastejšie sa považuje za emigrantku, utečenkyňu a cudzinku. Látkou a tematikou Brežnej písaní, ktoré vychádzajú pod označením próza, esej, reportáž, „mozaikový román“ atď., vždy ide o texty spisovateľky, ktoré sa ukotvili na pevnom

³ Jana Cviková o autorke na prebale vydania Irena Brežná: *Postrehy emigrantky* (2017).

⁴ Irena Brežná upozornila na to, že ju pre jej slavistické vzdelanie považujú za novinárku na poučený výklad udalostí s vojnovým pohybom na území bývalého ZSSR.

⁵ Irena Brežná (26. 2. 1950). V slovenčine vyšli knižné práce *Psoriáza, moja láska* (1992), *Tekutý fetiš* (2005), *Na slepačích krídlach* (2007), *Nevďačná cudzinka* (2014), *Vlčice zo Sernovodska* (2016), *Postrehy emigrantky* (2017).

podloží hlbokej, dramatickej, dobrodružnej, empatickej ja-autopsie, ja-empírie, teda sú z pevného podlažia autobiografie, preto sa nemôže stať, že by sa neporozumelo tendencii či dokonca funkcii jej vytrvalého aj spoločensky naliehavého rozprávačstva. To ona, jej narácia sa identifikuje s každou spracovanou témou, problémom, krízou, príbehom, aby dôveryhodne až dokumentárne nasadeným vyrozprávaním toho, čo prežila, čo vie, pozná, s čím sa vyrovnávala, nakoniec žánrovo zachytila, paradoxne, aj v beletrizovanom rozprávaní o sebe pri prelínaní sa mikrotémy z jedného knižného textu do iného, ale s nadhľadom, vždy ako variovanie svojho (naj)osobného a profesionálneho príbehu. Pravdepodobne by sa tento strategický a kompozičný „kruh“ dal prijateľne objasniť sentenciou: Irena Brežná existuje, lebo píše o tom, čo prežila a žije a píše o tom aj preto, aby zovrela do celku svojho bytia entitu, ktorou existuje predovšetkým tým, čo prežila a čím ju oslovila vďaka svojmu (racionálne filtrovanému) osobnostnému a profesionálnemu prijímaniu života a jeho ponúk.

Irena Brežná absorbuje do látkovej a tematickej jednoty svoje životné reálie a reality v početných vzťahových alebo javových detailoch,⁶ ktoré ju zachytia od dievčatka, školáčky, dcéry, po vysokoškoláčku, manželku, matku, novinárku, spisovateľku, aktivistku, a to vtedy, keď sa tieto sociálne a spoločenské statusy v jej spoločenských aktivitách už naplnili. Brežná ich všetky veľmi, skutočne veľmi intenzívne žije, naplňa ich (medzi)ľudským významom a početnými profesionálnymi aj osobnými vzťahmi, a to tak, aby ich sprevádzala jednak ako aktérka a potom ako rozprávačka počas oživovaných (post factum) dejov, ktoré vyplnili na počiatku emigrácia a po nej tenzia podnecovaná stavom nespokojnosti, vedomím osobnej osamelosti a neistoty až po osobným dozrievaním vypestované „svoje“ istoty tak, aby mohla byť súbežne a z vlastnej vôle subjektom v mozaike reálneho života: migrantka, cudzinka, slovenská Švajčiarka, švajčiarska Slovenka. Ako plynie jej osobný čas, cibrí sa aj jej osobnostný prístup k žitej realite, spevňujúce sa sebavedomie jej utvára a profiluje profesionálna a spoločenská zdatnosť a v cudzom prostredí ju vnímajú ako výrazne sa presadzujúcu a vyhľadávanú občiansku aktivistku, medzinárodne rešpektovanú publicistku a dvojjazyčnú literátku sústredenú na existenciu toho, čo obsiahne v súčasnosti dramatické prebíjanie sa životom jednotlivca.

V živote a v prózach Ireny Brežnej, ktorá tematizuje obsahy zahrnuté do osobného, (intímneho) curriculum vitae, sa migrácia a jej obsah latentne menia na torzovité návraty do minulosti,⁷ na deje prítomnosti a na správy z profesionálneho konceptu, keď sa ňou prežitú okolnosť migrácie zahrnuté do termínu utečenec a migrantka stali dostredivým miestom jej osobného života a postupne utváraného realistického a vyhovujúceho životného programu jej, jej rodiny, ba viac, osvojené osobné istoty jej umožňujú

⁶ V práci *Na slepačích krídlach* (2007, 2010), v ktorej „monotematicky“ rekonštruuje čas, priestor, postavy, vzťahy a udalosti od svojej rannej mladosti až do odchodu z republiky.

⁷ Argumentovať možno všetkými Brežnej v slovenčine vydanými prácami okrem textu *Ako na slepačích krídlach* (2010).

rozprávať o iných aj odlišných od jej utečeneckých príbehov absorbovaných do jej autorskej stratégie.⁸

Irena Brežná sa označuje vo svojich prózach za emigrantku, utečenkyňu a cudzinku a tieto spoločenské a sociálne, ale predovšetkým reálne aj realistické osobné statusy tematizuje latentne v prózach a esejach. Raz sa identifikuje s nimi, inokedy má poučený sebedomý odstup od linearity uloženej do významu termínov a poskytuje osobne vyprofilované intelektuálne, mravné a emocionálne prístupy k tomu, čo sa, ako označuje aj naznačuje, pre ňu stalo jej občianskym postojom k svojmu životu za hranicami a súčasne vytvorilo aj vďaka profesii novinárky pre ňu akceptovateľný životný štýl. Pointou by azda mohlo byť to, že zrelá Irena Brežná s nezvyčajne dramatickými skúsenosťami so svetom a jeho obyvateľmi vníma všetko a všetkých ako subjekty na cestách, preto spočíva na obzore jej literárnej budúcnosti ustálený názor: všetci sú migranti, každý uteká pred čímsi, v horšom prípade aj pred kýmisi.

Profesia novinárky a aktivistky v Amnesty Internacional jej neposkytne príležitosť či možnosť ani v slabých osobných, či profesijných chvíľach zabudnúť na to, kde a ako i kto bola vo vojnových zónach dnešného sveta, alebo pozabudnúť na tých, ktorí jej dôverovali a ktorých už nikdy nestretne, lebo ich niet.⁹

V dotyku a prepojení odlišných prístupov k slovu, jeho významu, vážnosti, adresnosti a následku, teda vtedy, keď sa považuje a označuje za spisovateľku aj reportérku, rolu emigrantky objektivizuje a vníma ju za – pre ňu – už ustálenú, možno až všednú a za „normálnu“ formu svojej existencie; nie je limitovaná geograficky, rečou, vzťahmi, profesiou, kontaktmi, ale ani tým, za koho sa považuje a ako sa v priesečníku rečí, etnicity, kultúry a politiky vníma, ako a čo senzibilne cíti a ako (spontánne) reaguje na realitu a jej (ne)všedné súčasti.

Irena Brežná na statuse „som emigrantka“ nič nemení, pre ňu v neliterárnej skutočnosti má viacnásobne navrstvený primárny význam aj obsah, a tie spoločne spája čas, skúsenosti, mravný imperatív a beletrizovaná sebareflexia. Osobný koncept migrantky po rokoch života a pôsobenia mimo pôvodnú krajinu ju zblízuje so svetoobčianstvom a štátnou príslušnosťou, pre ktorú termín, ako upozorňuje, vlast' nemôže byť vhodný ani dostatočný. Brežnej pointa má hodnotu životnej istoty, ale aj tak potrebného a funkčného osobného zmierenia, veď „*Teraz vlastním cudzineckú kartu použiteľnú na celom svete*“.¹⁰

Tematizované ja, variácie osobného príbehu,¹¹ precizovanie vzťahu k vlastnej a rodinnej minulosti prostredníctvom osudov a ťažkostí rodičov, svojich neproblémových návratov na Slovensko za posledné najmenej dve desaťročia do miest a na miesta, kde má živé kontakty so svojou mladosťou do roku 1968 i tými neskoršími, hovorí o nich

⁸ Vyvrcholenie v próze *Nevdlačná cudzinka* (2014).

⁹ Novinárka Irena Brežná v publikáciách *Vlčice zo Sernovodska* (2016) a *Postrehy emigrantky* (2017).

¹⁰ Irena Brežná: *Tekutý fetiš*. 2005, s. 297.

¹¹ Irena Brežná: *Na slepačích krídlach* (2007); *Postrehy emigrantky* (2017), časť @vlast', môj digitálny denník.

jasne aj stroho v rozhovoroch¹², či v esejach¹³, teda o tom, čo bolo a je, kde to bolo, vyhranene vymedzuje v komentároch, „vyberám si z novej kultúry len to, čo mi pomôže rozvíjať vlastnú osobnosť“.¹⁴ Napokon to, čo spája s hodnotou svojej osobnosti našla v emírii aj v časom obrúsenom spojení, „Naším kapitálom je poznanie cudzoty“.¹⁵

*Tak oni mi poskytli útočisko v najlepšom zo všetkých svetov a táto nevďačná cudzinka sa vysmieva ich svetonázoru.*¹⁶

Prózu Ireny Brežnej¹⁷ zblízuje v autorskej ambícii naliehavá potreba vyjadriť svoje dramatické strety z času, priestoru a noetiky, v beletrizovaných dejinách, oživovať viaceré jednotlivosti, ktoré majú väzbu nielen v tematike, ale aj v čase pre konkrétne osobné zážitok, hoci v odlišnom prepojení na svoj vek a ním podmienenú aj modifikovanú individuálnu zrelosť, prispôsobivosť, a to preto, lebo v rámcujúcich veľkých i malých súvislostiach jej rozprávania zachytávajú dominantné spoločenské a politické premeny v európskych, slovanských spoločenstvách, predovšetkým v slovenskej spoločnosti. Irena Brežná adresne tematizuje konkrétnu politickú a spoločenskú udalosť (rok 1968,¹⁸ obsadenie krajiny cudzími vojskami, útek z krajiny¹⁹) a sleduje ich v dvoch líniách. Raz ako osobnú emigráciu v mladosti s rodičmi²⁰ na priesečníku (porovnávanie reálií tu a tam, tam a tu) a v priestore presunu z jednej krajiny (diktatúra) do druhej krajiny (demokracia).²¹ Druhý raz ako spôsob a potom precizovaný štýl osobného

¹² Napríklad rozhovor vedený Viktorom Suchým, zverejnený v Knižnej revue v roku 2015, v čísle 22 pod názvom *Sprievodkyňa cudzincov a porozumením*; upozorňuje v ňom na opozíciu, s ktorou sa stretáva, kontrast medzi očakávanou „emocionálnou Slovankou“ a jej počínaním si, či reagovaním formou „intelektuálnej analýzy“.

¹³ Irena Brežná: *Postrehy emigrantky. Eseje, prózy, reportáže*. 2017: *Zrak sklopený na pol žrde (okupácia Československa a príchod do Švajčiarska); Emigrantská existencia; Je to temná krajina, ale človek v nej žiari (svedomie sovietskeho impéria); Krstný otec Ďalekého východu; Anna Politikovská – ruská kamikadze*.

¹⁴ Z rozhovoru Viktor Suchý: *Sprievodkyňa cudzincov a porozumením*. In: Knižná revue, 25, 2015, č. 22, s. 7.

¹⁵ Irena Brežná: *Tekutý fetiš*. 2005, s. 297.

¹⁶ Irena Brežná: *Nevďačná cudzinka*. Preložila Jana Cviková. Bratislava: Aspekt 2014. 158 s. ISBN 978-80-8151-027-4.

¹⁷ Irena Brežná od roku 1968 žije vo Švajčiarsku, publikuje v nemčine, v slovenskom preklade vyšli práce *Psoriáza, moja láska* (1992), *Tekutý fetiš* (2005), *Na slepačích krídlach* (2007, 2010).

¹⁸ „Šialené na našom príbehu bolo to, že nás prepadli najlepší priatelia a na úteku pred vojskami spojencov sme uviazli v nepriateľskej krajine.“ In: Irena Brežná: *Nevďačná cudzinka*. 2014, s. 9.

¹⁹ „Pred polnocou sme dorazili do jedného mesta a v malom hoteli plnom utečencov sme dostali vlastnú izbu so stravou, ale smeli sme si objednať len najlacnejšie jedlá.“ In: Irena Brežná: *Nevďačná cudzinka*. 2014, s. 9.

²⁰ „Materskú domovinu som musela opustiť, ale žila vo mne ďalej, nikdy som ju nestratila. Bola som dieťaťom svojich rodičov, miešankou, ktorá sa premiešava stále ďalej.“ Irena Brežná: *Nevďačná cudzinka*. 2014, s. 140.

²¹ „Dokážeme oceniť vašu demokraciu viac než vy, pretože poznáme diktatúru. Nepreháňajte túto najväčšiu hodnotu. Vyhodte zlých cudzincov z krajiny, nechajte si tu len nás, dobrých cudzincov, hovorili na zhromaždeniach, pokúšali sa o dialekt a obliekali si nový kroj. Klauunovskej role neunikli, padli do novej rovno dolu hlavou.“ Irena Brežná: *Nevďačná cudzinka*. 2014, s. 92.

prežívania (od plaču, precitlivenosti a bezradnosti po racionálne zhodnocovanie novej osobnej príležitosti dostať sa zo živorenia a budovať si svoj normálny život), ktoré v mozaike prerozpráva na drsných, krutých aj bizarných konkrétnostiach, svojimi dôsledkami a opakovaním na univerzálnych osudoch iných ako stredoeurópskych utečencoch.

Paradoxne utečenkyňa z politického východu Európy a cudzinka vo Švajčiarsku,²² keď tak číni vo zvyrazňovanej dvojrole rozprávačky, už má od iných utečencov/cudzincov zo všelikade odstup v čase i z novej a prispôbovaním sa získavanej empirie, je rozprávačka Brežná tlmočnica v nemocničných²³ a sociálnych zariadeniach novej krajiny, kde sa rozhodla, že chce žiť. Súbeh obidvoch línií (totožný status, odlišnosť ja a oni) sa stretá v Brežnej literárnom termíne národ cudzincov a v javoch s mravnou, psychickou, existenciálnou a vôľovou motiváciou od strachu, úzkosti, choroby, osamelosti až po stratu dôstojnosti, nechýbajú tragické rodinné a partnerské vzťahy vyvolané vôľou akokoľvek prežiť v novom/cudzom/chladnom prostredí neraz s osudom bývalých bielych otrokov/častejšie bielych otrokyní a v rozporných rozpomienkach na príčinu úteku a osobného praktického konania uloženého do (pre)zažitého obsahu termínov demokracia²⁴/diktatúra.²⁵

Drsnosť a verifikovateľnosť empirie zodpovedá rozprávačkinmu individualistickému naturelu. A ten sa azda aj preto drsne cibí a vyhraňuje v súlade s poznaním zachyteným v najprostejšom slogane: život ťa naučí. Brežnej narátorka nemá meno, identifikuje sa s viacvýznamovými podobenstvami (prosiáza, telesná krása, žena, cudzinka, tlmočnica, spolubývajúca), no keby chcela zvýrazniť svoj subjekt, zvolí si pomôcku akoby z druhej ruky, ktorá negatívnym poznatkom zdôrazní jej inakosť v novom prostredí (susedia, lekár, psychologička, Mara atď.).

Pripomenutá drsnosť v Brežnej narácii naznačuje, popri osobnostnom type postavy aj jej odhodlanie, ním odmieta pasivitu aj servilnosť, pričom postave v role rozprávačky nič nie je prosté, jednoduché, či ľahostajné, k ničomu sa nedá dostať ľahko, za všetko sa musí zaplatiť, ale predovšetkým sa treba prispôbovať novej skutočnosti od drobností (nekŕmiť cudzie mačky) až po zásadné rozhodnutia a činy (postarať sa o seba, nebyť na príťaž štedrému sociálnemu systému, presadiť svoju dôstojnosť). A tak pôvodne bezmenná a mladá, neskúsená narátorka od počiatku dáva o sebe vedieť okoliu, že je náročná, zložitá, osobnostne vyhranená, ktorá neľahkým získavaním skúseností, orientáciou v nových hodnotách, vzťahoch a podmienkach sa vlastnou vôľou presúva

²² Brežná pre krajinu svojej emigrácie nepoužije jej oficiálny názov, vždy si vypomôže podobenstvom, ktoré má vyhranené sociálny, mravný, kultúrny, návykový osten voči človeku z inej kultúry a iného spôsobu myslenia o hodnote života a sebaucte.

²³ „Nemocnica je veľká dielňa s medzinárodnou remeselníckou posádkou.“ Irena Brežná: *Nevďačná cudzinka*. 2014, s. 100.

²⁴ „Dokážeme oceniť vašu demokraciu viac než vy, pretože poznáme diktatúru. Neprehrajte túto najväčšiu hodnotu.“ Irena Brežná: *Nevďačná cudzinka*. 2014, s. 92.

²⁵ „V našej diktatúre sme smeli kŕmiť mačky bez povolenia štátu.“ Irena Brežná: *Nevďačná cudzinka*. 2014, s. 46.

z ekonomickej závislosti do roly emancipovanej občianky (utečenkyne, cudzinky) riadiacej realie svojej novej osobnej situácie i tak, že vie, čo činí, a dokáže za svoje rozhodnutie niesť aj následky. Pre ňu to znamená v novom prostredí postupne odlišovať, rozlišovať a vyhodnocovať svoju komornú a pracovnú skúsenosť aj medziľudské zážitky, denne získavané poznanie spravidla prostredníctvom negatívnych detailov o inakosti nového prostredia a o jeho uzavretých obyvateľoch a pohotovo, dôstojne a s rešpektom utriasť voči realite svoje (intímne) emócie. Fakt, že sa s rodičmi dostala do novej krajiny, „*v tejto krajine sa nosila úprimnosť*“²⁶ vlastnými zručnosťami, vďou a mravným imperatívom sa postarala o svoju budúcnosť, „*V tejto krajine majú cudzincov radi len na nemocničnom lôžku, ale beda, ak nadobudnú sebavedomie*“²⁷ a užitočnosť, keď sa stala tlmočnicou, „*Podstata tlmočnickej služby spočíva vo vymazaní vlastnej osobnosti*“²⁸ má latentnú osobnú až intímnu úlohu, ktorá súvisí so živým faktom individuálnej pamäti a zložitej skúsenosti, vlastnej priestorovej, sociálnej, medziľudskej a spoločenskej vykorenenosti. Jednoducho odkiaľsi odišla, „*Nechcela som nič iné, než ujsť z tejto vyzametanej prázdnoty a vrátiť sa k chodníkom v našom meste, na ktorých sa povalovali odpadky. Domov bol tam, kde som poznala stopy života. Ich zápach sa v cudzine stal vôňou vlasti a slobody*“²⁹ a kamsi prišla, „*Bola som prímradá pre túto dospelú, rozumnú krajinu*“.³⁰

Autorkino rozhodnutie, ponúknuť a odovzdať svoju skúsenosť, má dnes naisto patinu minulého času, odstup utvorený zo skúseností, zážitkov a zručností tam a vtedy, zachytáva však neprenosnú premenu z prímradaj ženy do jej zrelej podoby ženy a matky. Neraz sa v žánrovo kombinovanom spájaní osobnej výpovede s rekonštrukciou príbehu iného utečenca pripomína láska a vzápätí sa príkladom, odkazom, komentovaním rozprávačkou rozvinie, čo všetko ňou môže byť a s čím všetkým si ju možno zameniť, ba sa aj pomýliť pri jej osvojovaní, no naisto sa na ňu v spoločenstve, ktoré za hranicami označujú za národ cudzincov, ale ani mimo neho nedá spoľahnúť.

Národ cudzincov charakterizuje taká rôznorodosť, že na to európska výchova a kultúrne zvyky ani normy neraz nemôžu svojím praktickým rozumom a humanitou „dorásť“, ale rozprávačkinu spoznávanie obyvateľov štedrej, novej krajiny sa nevzdáva triezveho videnia nimi žitej každodennej skutočnosti, ktorú do hĺbky nezachytia plné obchody, zhovievavý prístup úradníkov a precízne zorganizovaný servis dostupný aj jej cudzinke. Rozprávačka sa sústreďí na neuralgický bod každej spoločnosti a kultúry, na rodinu, aby zverejnila svoje poznanie: „*Kantonálna vláda vydávala odporúčania pre všetky domácnosti, aké vysoké má byť vreckové pre desaťročné dieťa a aká nízka suma na domácnosť pre manželku. Po spoločnej večeri o 18. hodine vyúčtovali desaťročné deti a manželky svoje výdavky. Ak mala hlava rodiny pochopenie pre márnotratosť,*

²⁶ Irena Brežná: *Nevďačná cudzinka*. 2014, s. 60.

²⁷ Irena Brežná: *Nevďačná cudzinka*. 2014, s. 95.

²⁸ Irena Brežná: *Nevďačná cudzinka*. 2014, s. 95.

²⁹ Irena Brežná: *Nevďačná cudzinka*. 2014, s. 28.

³⁰ Irena Brežná: *Nevďačná cudzinka*. 2014, s. 38.

smela manželka slobodne disponovať zľavovými kupónmi zo supermarketu. ³¹ Irena Brežná strháva pozlátka naivity, pasivity, snov, predstáv a mýtov o starej i novej krajine, o odmietnutom a želanom spôsobe života, ktorí si cudzinci volia preto, „že tu máte slobodu vyjadrovania názoru“ ³² lebo ako deti veria „V lepšom živote“ ³³

Spoločenská prax, jej odlišné usporiadanie i uskutočňovanie a možnosti človeka v čase, keď kniha Ireny Brežnej vychádza, už svojou vynaliezavosťou a krutosťou predbieha jej názorovú a empirickú ponuku. Aj napriek tomu má zmysel premýšľať o ňou beletrizovaných príbehoch, pocitoch, o porovnávaní toho, čo vieme a na čo čakáme, hoci aktuálna neliterárna realita prináša podstatne krutejšie, náročnejšie a na riešenia aj vynachádzavejšie odpovede nových a ďalších utečencov. Čas a empiria nie sú statické a nie sú limitované poznaním jednotlivca či jednej generácie z jednej krajiny a kontinentu, hoci majú tú istú až nemennú spoločnú podstatu a túžbu, žiť lepšie a slobodný život.

*Aké by to bolo, len tak sa zbalit’?*³⁴

Po otázke autorka zverejňuje aj odpoveď, „*Príbehy emigrantov z roku 1968 môžu byť našou lekciami z ľudskosti*“. Materiál vyšiel pri príležitosti päťdesiateho výročia okupácie republiky spojeneckými vojskami. Medzi tými emigrantmi, príbehy ktorých sa spomínajú, je aj Irena Brežná. Po prvý raz takto, „*Osemnásťročná Irena Brežná na výlete*“ (bola to brigáda) „*vo Francúzsku nemala na výber, keď jej matka zavolała a prikázala jej, nech sa nevracia do Bratislavy, ale počká na rodičov vo Viedni. Tanky v uliciach jej mesta, ktoré boli príčinou náhleho zvratu v jej živote, nikdy na vlastné oči nevidela.*“ Po druhý raz prehovorí Irena Brežná, „*Osamelosť som si kompenzovala tým, že som sa siahla do svojho vnútorného sveta*“, Michaela Terenzani pokračuje, „*hovorí spisovateľka Brežná, keď spomína na svoje prvé univerzitné roky vo Švajčiarsku, kde mohla študovať humanitné vedy, o ktorých v Československu* ³⁵ *reálne nemohla uvažovať.*“ Naposledy M. Terenzani nechá Irenu Brežnú prehovoriť s hodnotiacim verdiktom, „*My sami sme boli na úteku. Nič sme nemali. Ale nás vítali ako dobrých utečencov. [...] Robit’ z ľudí na úteku nepriateľov, to je pre mňa to posledné.*“ Pravdepodobne si každý, kto materiál Michaely Terenzani čítal, popri inom, uchoval v pamäti Brežnej vymedzenie: vítali nás ako dobrých utečencov; zdá sa, že v adjektíve dobrých sa usadil problém súčasnej migrácie na kontinent a ten najskôr znejasnil aktuálny obsah a rozmer adjektíva dobrý utečenec.

*S písaním som ďaleko zaostávala za prežitým.*³⁶

³¹ Irena Brežná: *Nevďačná cudzinka*. 2014, s. 96.

³² Irena Brežná: *Nevďačná cudzinka*. 2014, s. 8.

³³ Irena Brežná: *Nevďačná cudzinka*. 2014, s. 8.

³⁴ Michaela Terenzani: *Aké by to bolo, len tak sa zbalit’?* In: denník Sme, 26, 2018, č. 191, s. 7.

³⁵ Československá socialistická republika.

³⁶ Irena Brežná: *Tekutý fetiš*. 2005, s. 27.

Migrácia je odvážna, zložitá, dramatická cesta poprestýkaná rozhodnutím, odvahou, zúfalstvom, pesimizmom aj nádejou, vedie do neznáma, a to i vtedy, keď krajina, lokalita a známi i neznámi ľudia, kam sa smeruje, sú načrtnutí v naivných alebo aspoň realite vzdialených predstavách, je to putovanie do cudzieho a neznámeho, napokon je to vždy cesta človeka k človeku, hoci ich osudy boli a budú odlišné. Na migráciu hľadajú, premýšľajú o nej a posudzujú tých, čo sa vydali vo svojom živote tou cestou, tí, čo ju nepodstúpili, odlišne, a je to prirodzené. To, ako sa migrácia a tí, čo sa rozhodli hľadať novú krajinu, spoločnosť, kultúru na svoj budúci život, nech je príčina na odchod z domova akákoľvek, má odlišné reflexie svojho vyhodnocovania, politické, ideologické, spoločenské, ekonomické, profesijné, v rozličných odtieňoch rozlišované osobné. Migrant svoje rozhodnutie a odvalu vyhodnocuje na pozadí svojho veku, sociálneho a vzdelanostného aj typového statusu, na pozadí rozlične vyvolaného, premysleného a domysleného konania. Čas človeka pri tom, ako prežíva svoje migrantstvo, emigrantstvo, utečenectvo, možno svoj predpokladaný exil a cudzinecstvo, spracováva svojím intelektom, vzdorovitosťou dosiahnuť, prečo sa na cestu do inej krajiny za zložitých okolností vydal a podstupuje rozličné inakosti.

Irena Brežná o ceste po svete ako cudzinka má dodnes i také želanie, „*Ako často si na cestách pomyslím: Tu mi je dobre, tu sa usadím.*“³⁷ Ona si to svoje miesto už našla v krajine, kde bude z vlastnej vôle vždy cudzinka, ale svoj život z „dočasnosti“ emigrantka premenila na stav cudzinka, aj na pohotová a odvážna publicistka: „*Povolanie novinárky je pre mňa nielen povolanie, ale i životný štýl. Odpoveď na emigráciu, alebo vôbec na situáciu moderného človeka.*“³⁸ A tak je tu ďalší posun v koncepte migrácie, ktorú ju z krušného utečenectva presunulo na premyslené hľadanie podmienok na zmysluplný život súčasníka, ktorý sa označuje za moderného človeka.

*Emigrácia je výnimočný stav a zaužívané prostriedky komunikácie v ňom neplatia.*³⁹

Autorkina sentencia stala sa pre ňu axiómou jej existencie, profesionality a humanitného prijímania stavu, ktorý sa vyklbil z tradície jednej vlasti, jednej rodiny, jednej spoločnosti, ale v tomto storočí väčšmi ako v tých predchádzajúcich dostáva koncept normy na život naplnený individuálnymi prejavmi o osobnom zmysle života, morálke, sociálnej kultúre a osobnostnej zrelosti. Pohyb je život a život sa obnovuje v pohyb. Z hodnotovej a podstatu obnažujúcej osobnostnej mozaiky Ireny Brežnej, do ktorej prispieva predovšetkým sama a vedome, by sa nemalo vytratiť ani jej filozofovanie premyslene zakomponované do názvov jej knižných prác. Ani v tejto činnosti nič, čo sa spája s ňou, nie je náhoda a nestane sa tak náhodou.

³⁷ Irena Brežná: *Tekutý fetiš*. 2005, s. 288.

³⁸ Irena Brežná: *Tekutý fetiš*. 2005, s. 162.

³⁹ Irena Brežná: *Tekutý fetiš*. 2005, s. 276.

Literatúra

- BREŽŇNÁ, Irena. 2005. *Tekutý fetiš*. Zostavila a preložila Jana Cviková. Bratislava: Aspekt 2005. 312 s. ISBN 80-85549-38-7.
- BREŽŇNÁ, Irena. 2010. *Na slepačích krídlach*. Preložila Jana Ciková. Bratislava: Aspekt 2010. 221 s. ISBN 978-80-85549-87-4.
- BREŽŇNÁ, I. 2014. *Nevďačná cudzinka*. Preložila Jana Cviková. Bratislava: Aspekt 2014. 158 s. ISBN 978-80-8151-027-4.
- BREŽŇNÁ, Irena. 2017. *Postrehy emigrantky. Eseje. Prózy. Reportáže*. Zostavila Jana Cviková. Bratislava: Aspekt 2017. 234 s. ISBN 978-80-8151-061-8.
- SUCHÝ, Viktor. 2015. *Sprievodkyňa cudzinectvom a porozumením*. Rozhovor s Irenou Brežňnou. In: Knižná revue, 25, 2015, č. 22, s. 7. ISSN 9-771210-198009.
- TERENZANI, Michaela. 2018. *Aké by to bolo, len tak sa zbalíť? Príbehy emigrantov z roku 1968 môžu byť našou lekciou z ľudskosti*. In: Sme, 26, 2018, č. 191, s. 9. ISSN 9-771335-440069, [https://sk.wikipedia.org/wiki/Migracia_\(siciológia\)#Kto_je_migrant/emigrant?](https://sk.wikipedia.org/wiki/Migracia_(siciológia)#Kto_je_migrant/emigrant?).
- www.unis.unienna.org./unis/sk/pressrels/2015/unisinf513-HTML.

prof. PhDr. Viera Žemberová, CSc.

Inštitút slovakistiky a mediálnych štúdií

Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove

17. novembra 1, 080 01 Prešov – Slovenská republika

viera.zemberova@unipo.sk